

ג'ויס דהסימפּטום

*

מצרפתית: רבקה ספיבק

עריכה מדעית: סוזנה הולר

א יוני במיטבי היום, מסיבות שונות.

בהסכמתו של ז'אק אופר, שהודות להפצותיו אתם רואים אותי כאן לפניכם - ז'אק אופר, שהוא חוקר דגול ג'ויס, ושהתזה שלו על האסתטיקה של ג'ויס

היא עבודה מומלצת ביותר - בחרתי לי לנושא את "ג'ויס הסימפּטום"¹.

בושא זה, סלחרינא על החינקלי - לא אאריך בזה - ג'ויס, ג'ויס של *Finnegans Wake*, יצירה זו שהיא החלום, החלום שג'ויס מוסר בירושה, שהוא מעמיד אותו כסיום - סיום של מה: על זה הייתי רוצה לנסות לדבר. חלום זה שם קני, יקיצה,³ משום שאין

ביכולתו לעשות משהו טוב יותר.

אתחיל מחדש - מדוע לדרוש שהרקבה שבניהאדם משגשגים בה⁴ - זה נשמע כמו "להירקב תוך כדי תקווה" - מדוע לדרוש שעיתונות-רקב⁵ המלעטיה אותנו בחדשות תמסור במדויק את כותרת המאמר שלי?⁶ ז'אק לאקאן - הם אפילו לא יודעים מה זה, זיל לה'קיי יתאים להם באותה מידה. מה גם שכן מבטאים באנגלית את המלה שבלשוננו שלנו פירושה "זנב". בדיוק כך: "קני"⁷ למה להם להדפיס שם את "ג'ויס הסימפּטום"? ז'אק אובר מוסר להם את השם, ואז הם תוקעים שם את ז'אק הסימבול.⁸ בעיניהם, כמובן, כל זה היינו רק.

להמיר את הסימ-פטום בסימ-בול⁹ - מה זה כבר משנה לחינקי¹⁰ של אברהם, שבו אותו הכול-דוקיבוי יחזור וימצא את עצמו בדמות משרתת-העושרי¹¹ לנצח-נצחים?¹² ובכל זאת, אני מתקן - פֶטום, פֶטוטום, עדיין חי בשפה, שהאמינה שעליה - כמו על השפות האחרות - לפֶטום¹³ את הדבר הברזמני. שהרי, זו משמעות הדברים.

* הרצאה שנשא לאקאן באמפיאטריטורן הגדול של הסורבון ב־16 ביוני 1975 למיתות כנס ג'ויס הבינלאומי החמישי. הטקסט שוחזר בידו ז'אק-אלן מילר על-פי רשימותיו של אריק לורן. מתפרסם ברשותו של ז'א. מילר. שנה לאחר-מכן לימד לאקאן סמינר שנתי שנושא "ג'ויס הסימפּטום".

אם תענינו ב"בלוך ופון וארטבורג", מילון אטימולוגי המתבסס על נתונים אמניים, המצאו שם שהמלה "סימפטום" נכתבה לפנים "סינתום".

ג'וים הסינתום מזכיר בצלילו קדושה,¹⁰ וכמה מהנוכחים כאן אולי זוכרים שטליוויזיונית את נושא הקדושה בהזדמנות קודמת.

אם ממשיכים בקריאת אותו ערך ב"בלוך ופון וארטבורג" האמור לעיל, מבחינים שראבלה הוא שיער מן הסינתום את הסימפטומט. זה לא מפליא; הרי הוא היה רופא, והמונח "סימפטום" כנראה כבר היה קיים בשפה הרפואית, אם כי איננו יודעים זאת בוודאות. אם להמשיך באותו קו־החשיבה, הייתי אומר שהוא עושה סימפטו־טרואומה כלשהי.

מה שחשוב לי כאן הוא לא לחקות את *Finnegans Wake* – המשימה תהיה לעולם מעל ומעבר לכוחותינו – אלא להסביר איך נתתי לג'וים – כשינסחתי את הכותרת הזאת, "ג'וים הסימפטום" – לא פחות מאשר את שמו שלו, השם שבו היה הוא מזהה את עצמו, בממד מתן־השם.

1. "ג'וים הסימפטום" הוא צירוף במתכונת: שם־פרטי שם־משפחה. שמות־משפחה רבים בצרפתית מתחילים בה' היידוע, ולפיכך "הסימפטום" כשם־משפחה שקול ל"בר־סימפטום", "סימפטומאי", "אי־סימפטום" וכן הלאה. אם כן, "בר־סימפטום" הוא שם־המשפחה של ג'וים. הסימפטום משמש לו שם־משפחה, מפני שאין לו שם־משפחה אחר, אין לו "שם־האב" – מושג לאקואי בסיסי. במשחק־הלשון סביב מבוה שמו־המשפחה בצרפתית – משחק זה נמשך לאורך כל פתיחת ההרצאה, ראה לעיל האידוניה של לאקאן בקשר לשמו שלו, שגם הוא, כמוכן, מתחיל ב־la – מתבשר נושא ההרצאה, שהוא היחסים בין המדבר, "שם־האב", "הישפה", לבין הסימפטום. (וזהו גם ההרצאה הפותחת סדרת הרצאות על הסימפטום.)
2. החיקוי – בפסקאות הבאות לאקאן מחקה לשם הדגמה את משחקי־המילים ש־*Finnegans Wake* עשוי מהם.
3. במקור: משחק־מילים עם סוף, Wake. Finnegans. הוא ליל־שימורים ליד גופת הבודד לפני הקבורה. לאקאן מתייחס גם למשמעויות אחרות שהמלה מזכירה: התעוררות, יקיצה. ה"חלום" הנוכח הוא חלומו של Earwicker, שדספר כולו מתאר אותו.
4. במקור: l'homme pourpère dont la pourriture prospère (להירקב) ומ־prospérer (לשגשג).
5. במקור: la jouissance, מלה המורכבת משתיים: (עיתונים) journaux (ריקבון).
6. במקור: mon titre – גם: התואר שלי.
7. משחק־מילים על צמד השמות Jacques Lacan ו־Jules: ז'ול, Jules – שם פרטי, ובענה עממית גם: חבר, מאהב, בעל. cue – בגסות: ישבן, תחת. להיק, Lacue, מעין שם־משפחה (עם קידומת la, ה' היידוע) – "הישבן", או "בריתחת". ק"י מתקבל, פחות או יותר, גם מקריאת המלה הצרפתית "זנב", queue – שפירושם גם, בשימוש וולגרי, איבר־מין גברי.
8. בתורת לאקאן הסימפטום והסימבול (הסמל) הפוכים זה לזה. הסימבול קיים אם קיים "שם־האב". כי "שם־האב" מאפשר את הסימון, את הסימול, את ההכללה, את ההריגה מן הפרטיות, את השפה. הסימפטום הוא הופעת הפרטיות שנשללה ממנה יכולת הייבוי, יכולת השפה. הבלבול של "הם", שהיו אמורים למסור במדויק את שם ההרצאה (או: את השם שלאקאן נותן לג'וים, כלומר, מאבחן על ג'וים, כפסיכואנליטיקאי) מייצג אפוא את השגיאה הגדולה ביותר – טשטוש הסימפטום, ההתעלמות מבעל הסימפטום. שהרי במקום את שמו של בעל הסימפטום ג'וים "הם" כותבים את שמו של האנליטיקאי – המתפקד, אמנם באופן מלאכותי, כ"שם־האב" למחדרין.
9. במקור: du sym qui pisme au sym qui bole.
10. במקור: bosom.
11. במקור: le tout-pourri, bonne (משרחת) ו־riche (עושר).
12. במקור: éternité, éternel (עצמי).
13. במקור: éternité, éternel (עצמי).
14. במקור: éternité, éternel (עצמי).
15. המלה "סינתום" אצל לאקאן מחדרת את המושג "סימפטום" הסימבולי־נטי ואת המושג "פנטסמה", המכוננת את הסימבול, Saint homme = Synthome, משחק־מילים בצרפתית: איש קדוש.

זוהי תחושה - ג'וּיס היה מזהה עצמו בשם זה אולי יכולתי לדבר אותו היום. הוא היה נכשיר בן מאה בערך, ולא מקובל להמשיך בחיים כל כך הרבה זמן, זו תהיה תוספת משונה.

פנישה

ח איור שמוצאי מסביבה דוחה למדי, סטאטיסלאס, אם לנקוב בשמה - הייתי ילד של כמרים, כמובן, כמו ג'וּיס, אבל הכמרים שלי היו פחות רציניים מהכמרים שלו, שהיו ישועים, ואילוהים יודע מה ג'וּיס ידע להפיק מזה - בקיצור, כשהתחתית מן הסביבה הדוחה הזאת, הודמן לי, בגיל שבע-עשרה - הודות לידידותי עם אדריין מונייה, לפגוש את ג'וּיס. כמו כן, בהיותי בן עשרים הייתי נוכח בקריאה הראשונה של התרגום הצרפתי של "קליסס", שיצא אז לאור.

המקרים הם הדוחפים אותנו ימינה ושמאלה, ומהם אנחנו יוצרים - שהרי אנחנו השוויצים אותם כך - את גורלנו. אנחנו עושים מהם את גורלנו, מפני שאנחנו מדברים. אנחנו מאמינים שאנחנו אומרים את מה שברצוננו לומר, אבל אלה דברים שרצו האחרים, ובמיוחד המשפחה שלנו, המדברת אותנו. אנחנו מדוברים, ומשום כך יוצרים מן המקרים הדוחפים אותנו דבר-מה ארוג. ואמנם, ישנו אריגי' - אנחנו מכנים אותו "הגורל שלנו". כך שבודאי אין זה מקרה - אם כי יהיה קשה למצוא את החוט המקשר - שפגשתי את ג'יימס ג'וּיס בפאריס, בזמן ששהה כאן, לזמן קצר ולא עוד.

סלחו לי על שסיפרתי את הסיפור שלי. אבל דומני שלא סיפרתי אותו אלא כמחווה לכבודו של ג'יימס ג'וּיס.

אוניברסיטה ואוליזה

ח מיד, במשך כל חיי - חיינודדים כמו של כולם - סתבתי אתי כמות עצומה - ערימות בגובה כזה - כמות עצומה של ספרים, ובה ספריו של ג'וּיס עצמו אינם עולים על הגובה הזה - הספרים האחרים הם ספרים על ג'וּיס. באלה האחרונים קראתי מדי פעם בפעם, אבל בתקופה האחרונה - ויעיד על כך ו'אק אובר - צרכתי מנה הנונה מהם. שמונתי לב שבספרים הללו על ג'וּיס יש יותר מאשר חילוקי-דעות - תנועת-מטוטלת מיוחדת-במינה מאפיינת את דרך התקבלותו של ג'וּיס, שמקורה בזווית שבה הוא נתפס.

ג'וּיס ידע שלאחר מותו הוא עתיד להתגלגל לידיהם של אנשי האוניברסיטה, ואכן האוניברסיטה היא השלטת כאן. אנשי האקדמיה עוסקים בג'וּיס בבלעדיות כמעט מוחלטת.

זה ממש מדהים. ג'וּיס אמר: "מה שאני כותב לא יחדל לספק עבודה לאנשי האוניברסיטה". והוא קיווה שהם יעסקו בו עד לזמן שבו ייכחדו האוניברסיטאות מן העולם. ובאמת, זה הכיוון שמסתמן. וברור שחדבר לא היה מתאפשר אלמלא היה הטקסט של ג'וּיס מתפקע מסוגיות מרתקות ומתכלות-קסם, המגרות את תאבובו של איש האקדמיה.

אני אינני איש אקדמיה. אי-על-פי שמכנים אותי פרופסור, מורה, ועוד בדיחות מסוג זה. אני אנליטיקאי. המלה הזאת היא הומופוניית לארבעת אבות דברי-חימים שג'וּיס מרבה להזכיר אותם ב"Finnegans", אלה שתניחו את היסוד לכתיבת דברי-חימים של אירלנד. אני אנליטיקאי מסוג אחר.¹⁷

16. בצרפתית: une trame - גם מבנה. עלילה.
17. בצרפתית: משחקים. annales הוא אנליטיקאי, וגם כותב ה"annales" דברי-חימים.

באשר לפסיכואנליזה, שבאה בינתיים לאוויר העולם, אי אפשר לומר שג'ויס הפך לחסיד מושבע שלה. כותבים ראויים-לאמון, שהכירו היטב את ג'ויס – אני לא ראייתי אותו אלא במבט חטוף – וגמנו עם ידידיו, טוענים בחפז-לב שאם אמנם ג'ויס "freudened", "התפרוידייז", הרי שעשה זאת בסלידה. אני חושב שזה נכון.

אני מוצא את העדות לכך בעובדה שבמערך-הכוכבים של אותי חלום שאין להתעורר ממנו, למרות המלה האחרונה, Wake, יקיצה, במארג הדמויות של Finnegans, מופיעים שני התאומים "שם" (Shem) – הרשו לי לקרוא לו שִמפִּטוס – ו"שון" (Shaun). אני מקווה שכן מבטאים זאת. מפני שבנינו זה לא שאלתי את ז'אק אובר, שבענייני מבטא השגיה עלי השגחה קפדנית במשך כל מעשה-המקרה הזה. ובכן, מופיעים כאן השמפפוס והשון. הם קשורים זה לזה – אין לך דבר קשור יותר מאשר תאומים. לשוני – לא לשם, שג'ויס מחיג אותו penman, the, בעל-הטע, הלבל – לא לשם אלא לשון מצמיד ג'ויס את התג "דוקטור ג'ונס". זהו הפסיכואנליטיקאי שפרויד, שידע מה הוא עושה, הפקיד בדיו את כתיבת הביוגרפיה שלו. הוא הכיר אותו היטב, כלומר ידע שג'ונס לא ייתן בה, בביוגרפיה שלו, ולו שמץ מעוף, שלא ירשה לעצמו להוסיף דקירות ועקיצות, את ה"agenbite of inwit". במקום כלשהו ב"ויליס" סטיבן דדלוס מדבר על ל"agenbite of inwit", על העקיצה – בצרפתית נוהגים לתרגם זאת, אינני יודע מדוע, הפנימי, העקיצה של המלה השווה, העקיצה של הלא-מודע. עם ג'ונס היה פרויד שקט ושלו – הוא ידע שהביוגרפיה שלו תהיה איזופריה – תולדותיו של קדוש.

ברוך שג'ויס "משזן", אם אפשר לומר כך, את ג'ונס הנידון, מה שמוכר לנו את חשיבותה של רצינות. כמאמרו של אדם מסוים. ג'ונס, הרבה יותר מאשר ג'ויס, הסתובב עם האף למעלה בגלל שמו, ארנסט (רצינו) – ואני אומר לכם את זה מפני שפגשתי אותו. אבל זה בלי ספק היה בגלל המחזה בעל השם הזה, המפליא כליכה, של ויילד, הנזכר אצל ג'ויס פעמים רבות. יותר מפעם אחת מופיעה ב"Finnegans" הערה בנוגע לחשיבות להתקרא ארנסט.

לא מוני על הלא-מודע...

כ ל זה לא הובא כאן אלא כדי לטעון שג'ויס הסיתום וג'ויס הסימבול אינם היינו הן. אני אומר "ג'ויס הסימפוטום" – מפני שהסימפוטום מחסל את הסימבול, אם להמשיך בכיוון זה. אין זה רק ג'ויס הסימפוטום, אלא ג'ויס בתור מי שאינו מנוי על הלא-מודע, אם אפשר להתבטא כך.

קראו את *Finnegans Wake*. תבחינו שהוא מבוסס – לא בכל שורה אלא בכל מלה – על ה"pun" [משחק המלים] – pun מיוחד מאוד במינו. קראו אותו, אין פה אפילו מלה אחת שאיננה עשויה משלוש או ארבע מלים (כפי שניסיתי להדגים לכם בתחילת דברי ב"משגשוגים" שלי, למושל), המצטרפות להברקה, לניצוץ מבהיק. דבר זה הוא בלי ספק מרתק, אף-על-פי שלאמיתו של דבר המובן, במובן שאנחנו מייחסים בדרך-כלל למלה זו, הולך לאיבוד.

קלייב הארט, ב"Structure and Motif in Finnegans Wake", מדבר על דברימה מאכזב בשימוש שג'ויס עושה בסוג זה של pun. אתרסון, בספרו *The Wake at the Unforeseen*, מייחס זאת ל"the unforeseen", הבלתי-צפוי. ה"pun" הזה הוא בעצם קולב – על-פי מינוחו של לואיס קארול, שהיה מבשרו של השימוש באמצעי הזה; ומאחר שג'ויס פגש אותו, ככל הנראה, מאוחר למדי, בודאי חש אי-נוחות כלשהי ביחס אליו, אומר אתרסון. קראו כמה עמודים של *Finnegans Wake*, בלי לנסות להבין – זה קריא. זה קריא, אבל – כפי שהבחין מישהו ממכרי – זה קריא מפני שחשים בבירור את התענוגותיו של

הכותב השאלה הנשאלת – או לפחות השאלה שישאל את עצמו אותו מכר – היא למה ג'ויס פרסם. מדוע ה'work הזה, שהיה in progress במישך שבע עשרה שנים, ראה לבסוף אור, שחור על גבי לבן?

מזל שיש רק מחדורה אחת, מה שמאפשר לציין, כשמציטים אותו, את השורה בעמוד הנכון, כלומר בעמוד שמוספרו יהיה לעולם אותו מספר עצמו. אילו היה הספר רואה אור, כמו ספריו האחרים, במספר עמודים שונה בכל הוצאה, אנה היינו באים! אבל עובדה זו, שפרסם את ספרו, באמצעותה הייתי מבקש לשכנע אותו, אילו היה כאן, שהוא רצה להנות ג'ויס הסימפטום, כי הוא נותן לו את המכשיר, את המהות, את הפשטה. העובדה שמוזכר קליב הארט בספרו – שמקץ הליכה בעקבותיו של ג'ויס ב'Finnegans' אנהו מגיעים לסוף הספר עייפים ויוגעים – עובדה זו מוכיחה שאצל כל אחד הסימפטומים הם הדבר היחיד המעניין. הסימפטום של ג'ויס הוא סימפטום שלא נוגע לך בכלום. זהו סימפטום בכך שאין לו כל אפשרות לקשר אליך משהו מן הלא-מודע שלך. אני סבור שלעניין זה התכוון מי ששאל אותי מדוע פרסם ג'ויס את הספר.

...אף-על-פי שהוא משחק רק בשפה

חן הראוי היה להוסיף ולחקור ביצירה מרכזית זו, היצירה החותמת, שג'ויס ייחד לה, אחרי ככלות המכל, תפקיד של סולם. שכן למן ההתחלה רצה להיות אדם ששמו, דווקא שמו, יזכה בחיי נצח. "נצח" – כלומר, הוא מציב ציון כלשהו בזמן. לפני לא נכתבה ספרות באופן זה. וכדי לתת משקל למלה זו, "ספרות", אביא את משחק-המלים שהשתעשע בו ג'ויס לעתים קרובות – letter-litter. האות היא פסגתה ואלמלא היה קיים סוג הכתיב המיוחד כל כך לשפה האנגלית, רוב האפקטים המרשימים של *Finnegans* היו הולכים לאיבוד.

הקיצוני שבהם – ואני הייב זאת, אגב, לז'אק אובר – אחר־כך *tongue*, מלה הכתובה כמו "שפה" באנגלית, ונוד מלה, חידתית, *coddeau* – *Who ails tongue* – "אילו הייתי ¹⁸Où est ton cadeau, espèce d'imbécile?"

מה שמפליא כאן הוא שההומופוניא הזאת, שבמקרה זה היא בין־לשונית, נישאת על גבי אותיות המכבדות את הכתיב של השפה האנגלית. לא הייתם יודעים ש־Who יכול להפוך ל־Ou, אלמלא ידעתם שאת *Who* כמלת שאלה מבטאים באופן כזה. יש הרבה מאוד עמימות בשימוש פֶּוֹנְטִי זה, מלה שבצורתה אפשר לכתוב אותה גם כ־*f.a.u.n.e.*¹⁹ הצד הפוני, השדוני-מתקלקל, שבעניין מבוסס להלוטין על האות, כלומר על משהו שאינו מהותי לשפה, משהו שהמקרים ההיסטוריים ארגו אותו. העובדה שמישהו יכול לצל את מארג המקרים הזה באופן מופלא שכזה מעוררת את השאלה מה כאן הוא בכלל שפה.

אמרתיו שהלא־מודע מובנה כשפה.²⁰ מוזר שאני יכול לומר גם "הוא לא מנוי על הלא־מודע" על אדם שבישחק ופועל אך ורק בשפה – אף־על־פי שהוא משתמש בשפה שאיננה שלו – מפני שהשפה של ג'ויס היא שפה שנמחקה מעל המפה, זוהי הגלית, שהוא

18. בצרפתית: "איפה המתנה שלך, חותמת אידיוטי?" – משפט הומונימי (בעל שוויון צלילי) למשפט האנגלי.

19. איות המצטרף למלה הצרפתית *faune* – פאן, אל היערות השוכב. ובמשפט הבא: מפני – של פאן.

20. טענה סודרית של לאקאן, שנאמרת בסמינרים קודמים. שמה מובנית זו, לאקאן מציין אותה במלה *Langue* – *la* – ה' הידיעה, *langue* – שפה. תרגומה לחלק "ה'שפה", ובאופן כזה תורגמו כל הביטויים שבהם לאקאן מלכד את תורת היידוע עם שם העצם (שבעברית הם דווקא מלכדים מלכתחילה).

הכיר ו'ק שמץ ממנו, מספיק כדי להתמצא אבל לא יותר – אם כן, שפה שאינה שפתו אלא היא שפת הכובשים, המדכאים. ג'ויס אמר שבאירלנד יש להם אדון ואדונית.²¹ האדון הוא האימפריה הבריטית, והאדונית היא הכנסייה הקתולית הקדושה, אפיפיורית ורומית – ושני אלה הם אותו סוג של מונפה. זהו בדייק הדבר הבולט לעין במה שהופך את ג'ויס לסימפטום, סימפטום טהור, בכל הנוגע לקשר עם השפה, במידה שמצמצמים אותו לכדי סימפטום – כלומר לכדי אפקט בלבד, ולאפקט הזה לא עושים אנליזה – ואומר אפילו יותר מזה, אתה אוסר על עצמך לשחק באותם משחקי-מילים העשויים לרגש את הלא-מודע של כל אדם שהוא.

ההתענוגות, לא הלא-מודע

אם הקורא מוקסם, הוא מוקסם מכך – כפי ששם זה מזכיר את שמו של פריד, הרי ג'ויס קשור ל-joy, התענוגות, אם הוא נכתב ב"הישפה" האנגלית – ובכן, הוא מוקסם מכך שההתענוגות-הזאת, ההתענוגות-זאת, היא הדבר היחיד שאפשר לתפוס בטקסט שלו. כאן נמצא הסימפטום. זהו סימפטום מפני ששום דבר לא קושר אותו למה שעושה "הישפה" עצמה, זו שהוא נושא את המרקם שלה, את קוויה, את המארג הזה העשוי מאדמה ומאוויר, שבו הוא פותח את *Chamber Music*, ספרו הראשון שראה אור, ספר שירים. הסימפטום הוא אך ורק מה ש"הישפה" מתנה אותו,²² אבל באופן כלשהו, ג'ויס מביא את הסימפטום לידי עוצמה שהיא עוצמתה של "הישפה", ועם זאת שום דבר בו אינו בדינתי.²³ זה הדבר ההולם בן, המכה בתדהמה, האסור.²⁴ יש להשתמש כאן במלה *interdire* במובן הרחב ביותר של *stupéfaire*.²⁵ זוהי מוהות התרומה של ג'ויס, ובגללה, באופן כלשהו, הספרות הנכתבת אחריו אינה יכולה להיות מוה שהיתה לפניו.

לא לשווא "ג'וליס" שואף, שואף למשהו מן ההרח ההומית, אף-על-פי שאין לו שום קשר להומרוס – ג'ויס אמנם שייג את הפרשנים אל השדה הזה, בין מה שקורה ב"ג'וליס" לבין הקשר שלו ל"אודיסיאה". לזהות את סטיבן דדלוס עם טלמאכוס... הראש במש מתבקע ממש ערומות הפישנות על ה"אודיסיאה". ואיך אפשר לומר שבלום, דמות שאין לה כל קשר לסטיבן מלבד פגישות אקראי מפעם לפעם בדאבלין, הוא באופן כלשהו אביו? – כנראה ג'ויס עצמו מכון לכן, ומצביע על כך, שהמציאות הנפשית כולה, כלומר הסימפטום, תלויה בסופו של דבר במבנה שבו "שס'האב" הוא מרכיב בלתי-מוחתה.²⁶

האב הפורקאן

ה

אב בתור שם והאב בתור מי שמנה בשם אינם אותו דבר עצמו. האב הוא המרכיב הרביעי – אני מעלה כאן משהו שרק חלק מהנוכחים יכולים לדון בו – המרכיב הרביעי, שבלעדיו שום דבר אינו אפשרי בקשר של הסימבולי, הדמיוני והמבשני.²⁸

21. בצרפתית: *maître* = אדון; אדונית, נבירה, וגם מילגש, מאהבת.

22. הפלא, להלן, שהסימפטום אצל ג'ויס תופס את מקום השפה.

23. אינו בדינתי בפסיכואנליזה – כי הפסיכואנליזה זקוקה לדיבור ששואב מן "הישפה".

24. במקור: משחק-מילים במשמעויות השונות של המילה "interdire" – "לאסור, לא להרשות" וגם להכות בנימון, "להעתיק מילים מן הספר", להישאר בלי דיבר.

25. לשונק מתייחס, לחדשים עד כדי אבדיחושים.

26. כפי שראינו, "שס'האב" הוא תנאי ל"הישפה", ו"הישפה" מתנה את הסימפטום.

אבל יש דרך אחרת לקרוא לו, וכאן אני מרכיב היום על עניין "שם־האב", בדרגה שהוא נוכח אצל ג'ויס, את מה שמן הראוי לכונתו הסיומת. מכיוון שהלא־מודע קשור לסינטימה – שהוא הדבר הייחודי אצל כל פרט ופרט – אפשר לומר שג'ויס, כפי שכתב באיזה מקום, מודה עם ה־individual, עם הפרט. הוא האיש שניטל לעצמו את זכות־החיות להימצא בקודה הקיוצונית ביותר, כדי להיות התגלמות של הסימפטום, אותו סימפטום שבאמצעותו הוא חומק מכל מוות אפשרי, על־ידי שהוא מצמצם את עצמו למבנה של "האדם" עצמו, אם יורשה לי לכתוב זאת כך.²⁷

כך הוא מוביל את עצמו, כדבר־מה המציב נקודה סופית לאחר מספר מסוים של תרגילים. הוא שם קץ. אבל איך יש להבין את משמעותו של ה־"קץ" הזה?

מפתיע שקלייב הארט מדגיש את המחזורי ואת הצלב בנושאים שג'ויס קשור אליהם בקשר מהותי. אחדים בכס יודעים שבאמצעות המעגל הזה והצלב הזה אני מסמן את הקשר הבורזמאי. יש לשאול את ג'ויס על עניין זה, שהקשר הזה יוצר, כלומר דו־המשמעות של 3 ו־4, כלומר מה שהוא נשאר דבוק אליו, קשור אליו, לשאלה של ויקן,³⁰ ולדברים גרועים יותר, לשיחה עם הרוחות, שאתרטון, אגב, מציב אותם תחת הכותרת הכללית "ספיריטואליזם", דבר שמתמיה אותי, מפני שיעד עכשיו קראתי לזה "ספיריטיזם". בורדאי מפתיע לראות שב־finnegans הדבר תורם לפעמים לתואר "סימפטום", סבורני.

זה לא הכול, מפני שקשה שלא להביא בחשבון אותה בדיה שאפשר לשייך למדור "תניכה" [Initiation]. ממה מורכב מה שנישא ברגיסטר הזה ובמסגרת המונח הזה? כמה אגודות עושות לעצמן נישק מדגלים שהן אינן מבינות את משמעותם?

את העובדה שג'ויס התענג על *Isis Unveiled* מאת מאדאם בלאוואצקי³¹ למדתי אצל אתרטון, והייתה המום. צורת האוויליות הרוחנית שיש בכל הניכה היא הדבר שמרתק אותי תחילה וגורם לי, אולי, להפחית מערכה. צריך לומר שקצת אחרי התקופה שבה פגשתי, ברצון האל, את ג'ויס, הלכתי לפגוש מישהו בשם נָנֶה נָנֶה, איש שלא התעלה על הגרועים ביותר בעסקים אלה של הניכה. לא־יָאָה יש צעד,³² ויש לכתוב זאת כמו את שם החמור שג'ויס מזכיר בתור הנקודה המרכזית של ארבעת המונחים האלה – הצפון, הדרום, המזרח והמערב, בתור נקודת ההצטלבות בצלב – חמור נושא אותו, ואלוהים יודע שג'ויס מזכיר זאת ב־Finnegans.

ועם זאת, *Finnegans*, החלום הזה, איך אפשר לומר עליו שהוא גמור, והרי כבר המלה האחרונה שבו אינה מתחברת אלא למלתו הראשונה, ה־the שהוא מסתיים בה מתחברת ל־riverun שבה הוא מתחיל, מה שמצביע על מעגליות? ובסיכום, איך היה ג'ויס יכול להחמיץ עד כדי כך את הקשר הזה?³³ שאני מציג עכשיו?

בעשיתי זאת אני מציג משהו חדש, המביא בחשבון לא רק את המגבלה של הסימפטום, אלא גם את מה שגורם לכך שמהירות קשור לגוף, כלומר לדמיוני, וקשור גם לממשי, וכן, כצד שלישי, ללא־מודע, לסימפטום יש גבולות. ודווקא מפני שהוא

27. ראה לעיל, הקשר הבורזמאי: קשר שבו שלוש טבעות מחוברות זו לזו – האחת היא הסימבולי,

השנייה – הדמיוני, והשלישית – הממשי.

28. בתורת לאקאן, שלושת הדיגסטרס של הסובייקט: הסימבולי – התחום של "שם־האב" והלא־מודע; הדמיוני – התחום של המציאות הנראית; הממשי – כל מה שלא דומיין ולא נחשב.

29. במקור: lom – פישוט פונטי של המלה *l'homme*, האדם; ה' היידע נעשית חלק מן המלה עצמה.

30. בבלוגמה *Lalangue* ("ה'שפה") לעיל.

31. התפיסה ההיסטורית בספר מרשעת מהתיאוריה של ויקן, שלפיה ההיסטוריה מתנהלת במחזוריים.

32. שכל אחד מהם ארבעה שלבים: תיאורטי, אריסטוקרטי, דמוקרטי וחורבן.

33. מייסדת החברה התיאורטית, שעסקה בתורת־נצח.

32. בצרפתית נשמע גם כמו "אין לו", ומזכיר גם את האוטומטומיאה הצרפתית לעזירת חמור.

33. הקשר שבו נקשרים ארבעת המרכיבים שנזכרו לעיל, "שם־האב" וכו'.

פוגש את גבולותיו, אפשר לדבר על נקודת הקשר, שהיא משהו שבודדאי עשוי להתמקד, ליהפך לפקעת, אבל כאשר פורשים אותו הוא שומר על צורתו – צורת הקשר – ובה בעת על קיומו.³⁴

זה הדבר שאני מתכוון להציג לפנים בחיפוייה הדרך שלי בשנה הבאה, בהיעזרי בין היתר, בג'ויס.

זה הדבר שאני מתכוון להציג לפנים בחיפוייה הדרך שלי בשנה הבאה, בהיעזרי, בין היתר, בג'ויס.

Joyce le Symptôme I, Joyce avec Lacán published by Navarin Editeurs, Paris

סיווג הולך אפילו: הפסיכואנליזה דרך ג'ויס

לאקאן עוסק בג'ויס כאנליטיקאי, לא כאישיאוויבדסיטה. הוא נעזר בג'ויס, משתתף ומתפעל מיצירותיו וממכתביו, כי הוא מוצא בהם (וגם מזמין את תלמידיו למצוא בהם) אויביקט שבאמצעותו אפשר ללמוד מהי שפה וגם לשאול מהי פסיכואנליזה ולהקשות עליה. כתיבתו של ג'ויס יכולה לשמש נקודת-מוצא טובה לדיון בשאלת השפה הודות לאופייה המיוחד: ג'ויס כותב את מה שאינו ניתן לקריאה אבל בכל זאת מושך אותך פנימה – אל תוך ההתענגות של מי שכתב.

ניטיב להבין את דרך החשיבה של לאקאן אם נזכיר, לשם הנגדה, את מה שהייתה בעיני פרויד תזומתו של האמן לחברה: האמן עוזר לנו להשתחרר מן ההדחקות שלנו ולכן אנחנו אוהבים אותו. ההנאה מן היופי שביצירת-האמנות, לדברי פרויד, היא מעין שוחד, "משחק מוקדם" המסיר את ההדחקות שלנו ומאפשר חוויה שהיא מעבר להנאה – ההתענגות, הנרשמת בלא-מודע.

כתביו של ג'ויס, שהם הסימפטום שלו, אינם נוגעים בלא-מודע של הקורא ומשום כך אינם שובים את הפנייה שלו, כלומר אינם מאפשרים יצירת משמעות. ג'ויס, במשך ה-"work in progress", צחק לבדו – נורה אשתו סיפורה שצחק בעת כתיבת הספר. הקוראים אינם צוחקים. בדרך-כלל הם כותבים עליו עבודות אקדמיות.

עבודתו של לאקאן מ-1975 ו-1976 נעזרת בג'ויס כדי ללמוד את הפן הלא-מצחיק של הסימפטום. הפסיכואנליזה עסקה במשך שנים בפענוח – ריפוי סימפטומים, אבל "התגובה התרפויטית השלילית" (למרות ההתקדמות בפירוש ובפענוח של הסימפטום מצבו של החולה מחמיר, כי משמעותיות הדעות מזינות את התענגותו על מחלתו), התגובה שהדהימה ואכזבה את פרויד, חשפה פן לא-סמוטי של הסימפטום, קשיח בפני המלים, אינרטי כמו ההתענגות עצמה.

בסמינר מ-1957 על "המכתב הגנוב" של א. א. פי מזכיר לאקאן את מה שבעיניו מתמצית להפליא את המצאתו של ג'ויס: A letter, a litter – משחק-מלים המדגים את הידיעה שידע ג'ויס את החומר שעסק בו: המכתב-האות אינו רק מִסָּר השואף אל הנמנע והניגון לפירוש – הוא גם אויביקט (litter) שותק ודומם, שאפשר לסגוד לו, לשרוף אותו, לגנוב אותו ואפילו להניח לו להירקב.

להפתעתו, לאקאן אינו בודק את ג'ויס דרך הפסיכואנליזה אלא להיפך: הוא בודק את הפסיכואנליזה דרך ג'ויס, שידע ללוש את המלים ולהראות את ישותן הבלתי-ניתנת-להבנה.

לאקאן אומר כאן לתלמידיו: אנליטיקאים, בואו ללמוד אצל מי שידע לכתוב בלי שהיה מנוי על הלא-מודע.

34. במקור: *existence*. כלומר קיום-בחוץ, שלא כמו בתפיסה האריסטוטלית, שעלי-פיה כל הקיים בפועל נובע מן הקיים בכו.